

KRIZA KNJIŽEVNOSTI KAO KRIZA KULTURE

INTERVJU S MATIJOM ŠTAHANOM, MAG. KOMPARATIVNE KNJIŽEVNOSTI

JONA VRČEK

U tekstu za Vijenac pod naslovom „TikTokovi svijesti i kraj književnosti“ govorili ste kako TikTok, i slični mediji, sve više preuzimaju ulogu književnosti. Kakve je naravi i koji su mogući uzroci ove krize književnosti? Jesu li književna djela postala „preteška“, „nepitka“ za današnjeg čovjeka, ili je riječ o nečemu drugome, te što nam književnost govori o stanju današnjeg čovjeka?

Jedan od uzroka krize književnosti danas je što se osobne potrebe za fikcijom i pripovjednošću, kao temeljnim značajkama književnosti, namiruju u nekim drugim sferama: filmovima, videoigramama, pa i društvenim mrežama i internetom općenito, koji su sve više oblikovani upravo po uzoru na videoigre, baš kao što su i videoigre – naravno, ne svjesno, nego zato što nije moguće napraviti drukčije – utemeljene na mitovima, odnosno na onome što su Campbell i slični teoretičari nazivali pričom o junaku, pri čemu je taj junak svatko od nas, samo što u slobodno vrijeme ne zaposjeda dvorce niti ubija zmajevе, nego naručuje večeru preko Wolta i dostavljaču u aplikaciji dodjeljuje prikladni smajlič, a potom u videoigri zaposjeda dvorce i ubija zmajevе. Život je strukturiran po mitskom obrascu priče o junaku, pa to oponašaju književnost, filmovi, videoigre i aplikacije na „pametnim telefonima“: život funkcionira po mitskim, pa samim time i književnim obrascima. Kao što joj je mit prethodio, sada književnost nasljeđuje nešto drugo što ispunjava potrebe za fikcionaliziranim uživljavanjem u taj arhetip. Istodobno, povijest umjetnosti, pa i književnosti, povijest je sve lakše konzumacije: nekoć je za razumijevanje vrhunskog književnog djela bilo potrebno uložiti priličan trud, a danas je obratno i sve što je zahtjevno smatra se zastarjelim. Između ostalog, to je nuspojava sveopće infantilizacije: ako se djecu nekoć podučavalo, u životu i u kulturi, kako što ranije odrasti, danas se i odrasle tretira kao djecu, počevši od smrti riječi i invazije emotikona, preko serotonina, endorfina, dopamina u pokretnim, blistavim slikama na „pametnim telefonima“ pa nadalje. U svijetu velike djece nema mjesta za književnost.

Spominjući riječi Thomasa Stearna Eliota koji tvrdi da je u razdoblju “koje dolazi nakon klasičnog... jezično bogatstvo iscrpljeno”, opisali ste proteklo stoljeće hrvatske književnosti ispraznim. Ako u književnosti nedostaje te „dublje imaginativnosti“, a i lingvistički je neinovativna, što književnost danas može ponuditi, poručiti čovjeku?

Nisam o proteklom stoljeću govorio kao o ispraznom, nego o razdoblju koje je uslijedilo nakon trolista Matoš-Krleža-Marinković, koje smatram središnjim točkama onoga najbližeg „klasičnom razdoblju“ čemu je novija hrvatska književnost došla. Kao simbolički kraj toga plodonosnog

doba možemo uzeti mijenu stoljeća, budući da je Ranko Marinković umro 2001. godine. Dakle, u toj sam kritici ciljao na književnost ovoga stoljeća. Čini mi se da je pred našim očima, osim posvemašnjeg slabljenja društvene moći književnosti – a ono je od književnika koji žele imati društveni status kao što su ih imali njihovi prethodnici prije stotinu godinu učinilo karikature – riječ i o svojevrsnoj samogetoizaciji, polemički rečeno možda i samoubojstvu književnosti. Prema Eliotu, razdoblje nakon klasičnoga, u kojemu se bogatstvo jezika iscrpilo, manifestira se dvostruko: pretjeranom monotonijom i usiljenom ekscentričnošću. Ima li boljeg opisa tobože realistične, stvarnosne, i tobože šokantne društveno-analitičke književnosti iz našega doba?

Treba li književnost danas promijeniti način na koji (sebe) pripovijeda? Kako ona uopće treba komunicirati s današnjim mladim čovjekom? U kakvim slikama književnost danas treba govoriti, kakvim jezikom?

Književnost je kultura. Kultura proizlazi iz kulta, prema tome ona je onakva kakav je naš odnos prema onome što štujemo kao vrhovnu vrijednost. Postoji tisuću stvari koje se može štovati kao vrhovnu vrijednost, ali sve se u osnovi uvijek svodi samo na dvije mogućnosti: štujemo Boga kao eminentno Drugo i posredstvom toga žrtvujemo sebe, ili štujemo sebe kao boga i, shodno tome, žrtvujemo druge. I neki bogovi su, naravno, maske za nas same; poganstvo je i inače poimanje stvari u kojima se odnos između čovjeka i Boga relativizira, pa se božanstvo doživljava previše ljudskim, a čovjeka previše božanskim. Drugim riječima, treba nam književnost koja se na zanimljiv način odnosi prema svojstvima božanskog, jer ono temeljno iz čega proizlaze kult i, posredno, kultura, to su transcendentalije: dobro, lijepo i istinito. Dakle, književnost koja propituje etičko, estetsko, epistemološko. Što je, dakle, dobro, što je lijepo, što je istinito? Književnost koja izbjegava ikakav odnos prema ovim pitanjima, bilo da ih u inovativnom obliku postavlja ili na njih nastoji odgovoriti, bavi se nevažnostima te je i sama nevažna. A sva vrhunska literatura bavi se – ponekad na skriven način – upravo njima, transcendentalijama.

Ako postoje, koji su to današnji književni autoriteti, odnosno koje književnike smatrate relevantnim za današnje vrijeme, osobito za današnjeg mladog čovjeka?

Teško je općenito odgovoriti na pitanje koje se tiče pojedinačnih ukusa, ali meni se – ako ništa drugo – karakterističnima za današnje vrijeme, a istodobno kvalitetnima, čine pisci koji su se u posljednjih desetak godina isprva proslavili na internetu, ulazeći kao autsajderi u svojevrsni dijalog s cjelokupnom suvremenom hrvatskom književnom scenom, ali i našom, ponajprije modernom, književnom baštinom, a obojica neovisno jedan o drugome pišući pod pseudonimima: Književna groupie alias Pavle Svirac i Sven Adam Ewin. Prvi se proslavio kratkom prozom, kolumnama struje svijesti u kojima se ponašao kao pratitelj i obožavatelj, a ujedno i kritičar suvremene hrvatske književnosti, a potom i, kao novovjeki hrvatski Balzac, čitavoga društva – uvijek koliko duhovit toliko i vulgaran, često ne u isto vrijeme – dok je drugi ispisao nizove pjesničkih zbirki najrazličitijih stilova, od kolokvijalnog do uzvišenog govora u slobodnom kao i u vezanome stihu, u svim kombinacijama, nerijetko u izravnom dijalogu kako s antologijskim domaćim i

stranim pjesnicima tako i s onima koje se prije može opisati marginalnima. Obojicu krasi ono što nedostaje glavnini medijski slavljenih suvremenih hrvatskih pisaca – njihova književnost je zabavna, a nije plitka.

U kritici pod nazivom „Književnost 2010-ih – Doba izmeta“ književnost prošlog desetljeća nazvali ste gnojivom. Vidite li ovu krizu književnosti kao priliku za njeno cvjetanje, ponovno zadobivanje mjesta među relevantnim disciplinama u društvu?

U toj kritici bio sam možda i pregrub, ali ono što me dovodi do rezignacije pred suvremenom književnom scenom u Hrvatskoj nije samo nekvaliteta – nešto slabija književna djela mogu mi biti, a nerijetko mi čak i jesu pomalo simpatična. Ono što mi je zasmetalo u tom konkretnom slučaju, a koji mi je poslužio kao paradigma čitavog razdoblja, jest što se manjkava, osrednja, u mnogočemu i loša književnost u medijskim prikazima proglašava vrhunskom. I onda još i više, kada se iz svega toga isplete nekakav pseudoskandal koji se zatim medijski eksploatira kako bi se zaobilaznim putem, ne kao odraz, već kao lažni prikaz stvarnosti, gradilo tobožnji kulturni status toga djela, a autora pretvorilo u neshvaćenog genija ili čak mučenika. Neizrečeni, implicitni zaključak u tom i sličnim slučajevima uvijek je isti: primitivno smo i provincijalno društvo koje ne vrednuje dovoljno svoje književnike. Ja bih rekao suprotno: hrvatski književnici, a posebno oni medijski najhvaljeniji, neobično su često pismenošću prikriveni primitivci i duhovni provincijalci koji ne vrednuju dovoljno svoje i naše društvo. Hrvatska književna scena, ili barem njezini medijski najobjubljeniji klanovi, valjda je jedina u svijetu u kojoj se književnici manje kritiziraju međusobno, a više napadaju publiku što nije prepoznala njihovu genijalnost. Moj trajni odgovor svima koji tako rezoniraju jest: nije naša publika loša, nego naša književnost, ili barem ona naša književnost o kojoj glavni mediji već par desetljeća trube da je briljantna. Zato je publika i čita tako slabo. E sad, budući da me pitate za budućnost, ono što književnosti slijedi nedvojbeno je svojevrsna getoizacija. Pitanje je samo kakva će ona biti: hoće li književnost biti svjesni ili nesvjesni proizvod i sluškinja dominantne ideologije koja stoji protiv svega što književnost u svojoj srži jest te iz čega i proizlazi, koja kulturu poništava antikulturnom, ili pak oaza u kojoj će ostati sačuvano sve ono najbolje iz naše civilizacijske prošlosti i sadašnjosti, za neki novi književnosti skloniji, a trenutačno teško prisposodiv trenutak. U suvremenoj hrvatskoj književnosti ima i jednoga i drugoga, ali u medijima je uglavnom samo jedno vidljivo.